

Rozlišení věcí podstatných, služebných a případných

Úvod

Jedním z odkazů staré Jednoty je rozlišování na věci podstatné, služebné a případné. Tomuto rozlišování však někdy bývá rozuměno nesprávně a navíc bývá nešťastně směřováno s výrokem připisovaným Augustinovi: „V podstatném jednota, v nepodstatném svoboda, ve všem láska“. Proto jsme se rozhodli prostudovat vlastní výpovědi staré Jednoty a na základě toho jsme připravili tuto krátkou studii. Chceme docílit toho, abychom neminuli východiska, která položili naši otcové ve staré Jednotě jako základ víry a chápání života. Jde nám též o to, aby tento historický poklad byl vnímán v kontextu celých dějin naší Jednoty.

Tato studie si neklade za cíl být kompletním pojednáním, ale chce připomenout základní skutečnosti týkající se daného tématu. V první části se stručně věnujeme historickému přehledu, v části druhé představujeme pohled staré Jednoty.

1. Historický přehled

Stará Jednota rozlišovala věci podstatné, služebné a případné. Jako podstatné nazývali ty věci, ze kterých vyplývá spasení člověka, jmenovitě: na Boží straně milost Boha Otce, zásluha Pána Ježíše Krista a dary (či dílo) Ducha svatého; na straně lidské víra, láska a naděje. Jako služebné věci nazývali ty, které jsou ustanoveny od Boha k nabývání oněch věcí podstatných totiž: slovo Boží, klíče a svátosti. Jako případné věci označovali různá nařízení související s věcmi služebnými, které jsou v moci církve.

Počátky rozlišení na věci podstatné, služebné a případné formulují již staří bratři v samých počátcích staré Jednoty, jmenovitě – jak svědčí Lukáš Pražský – Bratr Řehoř. Základní koncept tohoto rozlišení přebírají od husitského bohoslovce Jakoubka ze Stříbra. První – byť ne výslovný – odkaz na toto rozlišení je možno najít již ve Svolení na horách rychnovských z r. 1464¹, kde jsou víra, láska a naděje (tedy věci podstatné) zmíněny na prvním místě. Výslovně jsou ony trojí věci zmíněny ve spise „Traktát Bratří starých o církvi svaté“ z roku 1470², jehož autorem byl zřejmě bratr Řehoř. Jako „základní spasitelné věci“ jsou uvedeny víra, láska a naděje. O služebných věcech, mezi něž jsou zde počítány svátosti, je řečeno, že církve je má zachovat v poslušnosti Krista. Případné věci jsou charakterizovány jako ty, které jsou v moci církve a mohou být i nebyť. Dalšími spisy z té doby, kde jsou věci podstatné, služebné a případné uvedeny, je list „O zlých a dobrých kněžích“ z let 1468-69³ a list „Pánuom Mejtským“ z let 1471-

¹ Svolení na horách rychnovských, in: Acta Unitatis Fratrum V. (Národní archiv.)

² Traktát Bratří starých o církvi svaté, in: Acta Unitatis Fratrum I. (Národní archiv.)

³ O zlých a dobrých kněžích, in: Acta Unitatis Fratrum I. (Národní archiv.)

72⁴. V obou těchto listech je uvedeno, že spasení závisí na základních věcech, jimiž jsou „neposkrvněná víra, neomylná láska a živá naděje“, nikoli na věcech služebných a případných.

Koncept podstatných, služebných a případných věcí důkladně rozpracovává v celém svém díle Lukáš Pražský, mimo jiné ve spise „O pravdě a pravé jistotě Božího spasení“ z roku 1525⁵. Důsledně je zařazuje do kontextu Božího spasitelného jednání s člověkem. Jako podstatné uvádí jednak věci ze strany Boha, totiž milost Boží, zásluhu Kristovu a dary Ducha svatého, jednak věci ze strany člověka, totiž víru, lásku i naději, přičemž i tyto jsou v člověku vypůsobené Bohem. Věci služebné jsou darovány ku pomoci a službě věcem podstatným, přičemž těmito věcmi slouží církev. Jde zejména o kázání Božího slova, dále o „moc klíčů“ (jak nazývají Bratři pravomoc církve dosvědčovat odpuštění hříchů kajícím a Boží hněv nekajícím) a o svátosti. Věci případné pak mají být nápomocny těm služebným. Lukáš se věnoval vnitřní souvislosti jednotlivých věcí. (Prvotní je víra, která přichází ze slyšení Božího slova, po ní následuje láska a z víry i lásky naděje.) Také zdůrazňoval potřebu nezaměňovat vzájemně podstatné za služebné a služebné za případné.

Tyto věci lze jednoznačně rozpoznat i ve struktuře Bratrského vyznání z r. 1535.⁶

Ve zralé formě je rozdělení na podstatné, služebné a případné věci formulováno v Řádu Jednoty (Ratio disciplinae), který byl poprvé vydán J. A. Komenským v roce 1632⁷. Zde jsou jednotlivé věci a jejich úloha jasně definovány. Podstatné věci jsou ty, z nichž plyne spasení. Služebné věci jsou darovány od Boha pro nabývání věcí podstatných. Případné věci se týkají toho, kdy, kde, jak a od koho mají být konány věci služebné.

Tento Řád Jednoty sehrál důležitou roli i při obnovení Jednoty bratrské v Ochranově: N. L. Zinzendorf ho na přelomu července a srpna 1727 našel v žitavské knihovně a výtah z něho hned po návratu do Ochranova zveřejnil⁸. Tak došlo k myšlenkovému propojení staré a obnovené Jednoty.

2. Popis učení (aneb jak tomu bratří rozuměli)

V popisu učení vycházíme z Řádu Jednoty, který doplňujeme o podrobnější popis vyčtený z Lukášova spisu „O pravdě a pravé jistotě Božího spasení“. Při popisu také používáme formulací z Bratrského vyznání z r. 1535 (viz odkazy výše).

Na úvod budiž zmíněno, že rozčlenění na věci podstatné, služebné a případné se týká vztahu k spasení člověka.

⁴ *Pánuom Mejtským*, in: Acta Unitatis Fratrum I. (Národní archiv.)

⁵ *Spis o pravdě a pravé jistotě Božího spasení*. (Národní knihovna.)

⁶ *Bratrské vyznání*. (Znovu vydáno: J. Procházka, Lysá nad Labem, 1869.)

⁷ *Řád církevní Jednoty bratří českých*. (Reprinted by Comenia, Praha, 1897.)

⁸ Viz např. John Weinlick: Hrabě Zinzendorf, kap. 9. (Stefanos, 2000.)

Podstatnými jsou nazývány ty věci, z nichž plyne a na nichž závisí spasení člověka. Ze strany Boha jsou tyto věci trojí: **milost Boha Otce** a jeho slitování se nad padlým člověkem (takže Bůh poslal svého Syna na tento svět pro naši spásu, J 3,16); **zásluha Pána Ježíše Krista**, vtěleného Božího Syna, který se stal na kříži smírcí obětí za naše hříchy (1J 2,2); **dary (či dílo) Ducha svatého**, čímž je myšleno působení Ducha svatého, kterým se člověk stává účasten zásluh Pána Ježíše Krista (Ř 8,16), přičemž toto působení při člověku vede k víře, lásce a naději. Ze strany člověka jsou podstatné věci právě tyto trojí: **víra**, která poznává a přivlastňuje si Boží dobrodiní (Ef 2,8); **láska**, která je především milováním Boha, který si nás zamiloval, a která nás vede k plnému oddání se jemu a k činění jeho vůle (1J 4,16); **naděje**, která je pevné doufání, že ve víře a lásce setrváme a dojdeme věčného života (Ř 8,24).

Potřebnost všech těchto věcí pro spásu člověka plyne v první řadě z pádu člověka. Důsledkem pádu je, že se člověk rodí v hříchu, je nakloněn k činění zla a je hoden věčného zatracení. Člověk nemá, jak by se sám vysvobodil. Je to Bůh sám, který působí záchranu. Tato záchrana z milosti Otcovy a zásluh Kristových se děje skrze Ducha svatého, který člověku dává účast na Kristově díle. Nejdříve působí v člověku zarmoucení nad hříchem, zkroušené srdce a pokoru (Ž 50), následně pak víru, lásku a naději. Tyto tři věci jsou pro spásu podstatné: Bez víry není možné se líbit Bohu (Žd 11,6). Bez lásky člověku neprospívá ani tak velká víra, že by hory přenášel (1K 13,2). Být bez naděje je jako být bez Boha.

Nejprve člověk dochází víry, poté lásky a z obojího naděje. Víry člověk dochází ze slyšení Božího slova (Ř 10,17). Boží slovo je přední ze služebných věcí, jimž se budeme věnovat dále.

Služebnými věcmi jsou nazývány věci, které jsou zřízeny od Boha k nabývání výše uvedených věcí podstatných: Milost Boží, zásluha Kristova a dílo Ducha svatého se skrze ně člověku uvádí ve známost a v zakoušení. Víra, láska a naděje se skrze ně v lidských srdcích buduje. Služebné věci jsou trojí: **slovo Boží, klíče a svátosti**. Jako „služebné“ se nazývají z toho důvodu, že jsou ve službě těm podstatným. Jsou svěřeny církvi, která je k tomu od Boha pověřena a v níž je duchovně přítomen Pán Ježíš Kristus, který v posledku sám oněmi služebnými věcmi slouží. **Slovem Božím** je myšleno věrné kázání evangelia (Mk 16,15) a celé pravdy Písma. Pro spasení je přednější než svátosti. Skrze Boží slovo má posluchač poznat svou ztracenost i Boží milost v Kristu a dojít záchranu skrze pokání a víru. Kazatel Božího slova je přítom zodpovědný, aby se držel pravdy Písma. Písmo je totiž Bohem vdechnuté (2Tm 3,16), a tudíž věrohodné. **Klíči** je označována moc Krista a jeho Ducha, kterou svěřil své církvi a jejím sborům a služebníkům (Mt 16,19), aby věřícím a kajícím byla osvědčována Boží milost, zatímco nevěřícím a nekajícím hříšníkům Boží hněv (J 20,23). Přední vlastností klíčů je „otvírat a rozvazovat“, totiž zabezpečovat věřící o odpuštění hříchů, otvírat jim nebeské království a posilňovat a zmocňovat proti pokušení. **Svátostmi** jsou myšlena Bohem daná vnější a viditelná znamení určená k tomu, aby dosvědčovala neviditelné duchovní pravdy.

Celkově lze o služebných věcech říci, že slovem Božím se podstatné věci zjevují, klíči dosvědčují a svátostmi zpečetují.

Případnými věcmi jsou nazývány různá nařízení související s věcmi služebnými, které jsou v moci církve. Patří sem ustanovení o tom, kdy, kde, kým a jak mají být služebné věci prospěšně vykonávány. Také sem patří vyhlášení modliteb, postů, svátků, slavností a sbírek.

Jak služebné, tak případné věci nemají hodnotu samy v sobě, ale jejich účelem je pomáhat podstatným věcem, aby víra byla co nejčistší, láska co nejvroucnější a naděje co nejpevnější.

3. Závěr

Je skutečností, že rozlišování na věci podstatné, služebné a případné bývá někdy zkratkovitě kombinováno s výrokem „*V podstatném jednota, v nepodstatném svoboda, ve všem láska*“. Před takovou zkratkovitou kombinací bychom chtěli varovat, protože slovo „podstatný“ je v obou případech i přes zdánlivou shodu užito v rozličném významu. Výrok „*V podstatném jednota, v nepodstatném svoboda, ve všem láska*“ je velmi dobrý a pravdivý a je základním rozměrem vztahů a jednání mezi křesťany. V oslabené formě se s obdobným přístupem setkáváme i v principech demokracie. U věcí podstatných, služebných a případných v chápání staré Jednoty se však příslušné označení jednotlivých věcí vztahuje ke spasení člověka. Věci služebné rozhodně nemůžeme začlenit mezi *nepodstatné*, k čemuž by nevhodným zkombinováním uvedených dvou výroků mohlo dojít. Věci služebné jsou totiž Bohem darovány, aby věci podstatné byly při nás skutečně přítomny a abychom nebyli křesťany jen podle jména. Proto je není možné upravovat, měnit nebo přizpůsobovat době a kultuře. Tím, že jsou darovány samotným Bohem, člověk nad nimi nemá vládu, ale je jim podřízen, na rozdíl od věcí případných.

Jsme hluboce přesvědčeni, že rozlišování na věci podstatné, služebné a případné, jež patří k odkazu staré Jednoty, by mělo vždy být pojednáváno způsobem, který pojetí staré Jednoty odpovídá.

Příloha – Výtah z Řádu církevního Jednoty bratří českých, vydaného poprvé r. 1632

Podstatnými nazvali věci ty, na nichž podstata křesťanství záleží a z nichž spasení plyne; jmenovitě:

Ze strany Boha: Milost Boha Otce (2K 13,13; L 1,78; J 3,16). Zásluha Pána Ježíše Krista (Ř 3,24-25; 1J 2,2). Dary Ducha svatého (2K 1,22; Ř 8,16).

Ze strany nás lidí: Víra, jež jest dobrodiní těch Božích poznávání a důvěrné sobě přivlastňování (Mk 16,16; Ef 2,8). Láska, jež jest milujícího nás Boha zase milování a k vůli jeho všeho činění přestáváním zlého a následováním dobrého (J 13,35; 1J 4,11.16; Iz 1,16). Naděje, jež jest pevné doufání, že v obojím tom, tj. ve víře a lásce, setrváme a života věčného dojdeme (Ř 8,24; Žd 6,19).

Služebními věcmi nazvali zřízené od Boha k nabývání oněch podstatných pomoci (jimiž se nám milost Boží, zásluha Kristova a dílo Ducha svatého v známost a požívání uvodí, a skrze něž se víra, láska, naděje v srdcích našich vzdělává), jenž jsou tři: slovo Boží, klíčové a svátosti. Podstatné zajisté věci slovem Božím nám se zjevují (Ž 19,12), klíči přisvědčují (J 20,23), svátostmi zpečetují (Ř 4,12).

A protož učí znáti, že přisluhování církevní potřebné jest ne samo pro sebe, než pro ony podstatné věci, a že se kázáním, rozhřešováním a svátostmi ne jiného hledati má, než aby víra co nejčistší, láska co nejvroucnější, naděje co nejpevnější (na Božím milosrdenství ve všech pokušeních života i smrti nepohnutelně založena, Ž 13,6; Iz 50,10) byla.

Případnými pak věcmi nazvali všelijaká při těch služebných věcech nařízení a ceremonie, co by kdy, kde, od koho a jak zevnitř konáno býti mělo prospěšně, to jest, jakým pořádkem a ceremoniemi neb obyčejí něco konati se má, aby zevnitřní ta nařízení a ceremonie podstatné ty pravdy nezastěňovaly (...), ale raději jak nejvýš možné jim napomáhaly (Ř 14 celá; 1K 14 celá; Ko 1,16 a jinde).

(...) Podstatné a služební věci společné máme se všechněmi pravými křesťany (Ř 10,12; Ef 4,3-6; kdyby jen všichni, co mají, souditi a rozdílů šetřiti chtěli); v případných pak dělíme se od jiných, pilně to od předků z písem sv. a z příkladu první církve vyšetřino majíce, co k vzdělání svědomí lidských slouží (Fp 3,15-16).

(viz Řád církevní Jednoty bratří českých, 1. kapitola)